

УДК 94:329.79:070.48(477.64-2) «192» DOI: 10.26661/swfh-2018-50-045

Жінки та реалізація радянського емансипаційного проекту на сторінках газети «Червоне Запоріжжя» у 1920-х рр.

І.В. Савченко

*Запорізький національний університет,
savchenkoiryna2017@ukr.net*

Ключевые слова:

«Красное Запорожье»,
«Червоне Запоріжжя»,
жінки, емансипація.

В статті проаналізовано висвітлення питань з повсякденного життя жінок та вирішення «жіночого питання» в Запорізькому краї на сторінках газети «Червоне Запоріжжя» у 1920-х рр. Визначено, що кількість публікацій, присвячених жінкам, була порівняно невеликою, що переважно зумовлено незначною роллю жінок в публічній сфері, особливо в першій половині 1920-х рр. Основна частина публікацій ініціювалася Запорізьким жіночим відділом. Дані публікації виступали в більшому ступені в ролі офіційних конструктів соціальної реальності, аніж здійснювали її транслявання, що було зумовлено вимогами радянського політичного управління. Більшість публікацій присвячувалася радянській емансипаційній діяльності в краї.

Women and the implementation of the Soviet emancipation project on the pages of the newspaper «Chervone Zaporizhzhia» in the 1920s

I. Savchenko

Zaporizhzhia National University

Key words:

«Chervone Zaporizhzhia»,
women's, implementation.

The article analyzes the coverage of the issues of everyday life and the solution of the «women's question» in the region on the pages of the newspaper «Chervone Zaporizhzhia» in the 1920s. It was determined that the number of publications devoted to women was relatively small, due to the insignificant role of women in the public sphere, especially in the first half of the 20th century. The majority of the publications was initiated by the Zaporozhye Women's Department. These publications were mainly in the role of official constructs of social reality, which was conditioned by the requirements of the Soviet political management. Most publications of the newspaper are devoted to Soviet emancipation activities in the region. By the end of the 20th century, the vast majority of publications have a depersonalized character that is characteristic of the periodical. For the most part, individuals are referred to as the authors of the reports. Some exceptions are some critical notes about the activities of individuals. In the late 20s, with the development of industrialization and the growing need for examples of successes of Soviet citizens in production, a woman on the pages of the newspaper is more «personified» for the promotion of successful work. There are publications that focus on a worker or a peasant who can serve as an example of successful work, study, etc.

1920-ті стали періодом започаткування розвитку трансформаційних змін у житті жінок Радянської України, зумовлених переважно реалізацією радянського емансипаційного проекту. Його виконання, попри велику кількість завдань, зводилося до декількох основних напрямків: збільшення ролі жінок в системі суспільного виробництва, розширення можливостей для освіти та отримання нових професійних компетенцій,

модернізація сімейно-правового статусу. При наявності певного розвитку феміністичних тенденцій в Україні, об'єктивні соціально-економічні умови для їх відчутного поширення ще не склалися, і радянська емансипація часто «випереджала» час, наполегливо пропонуючи жінкам нові моделі поведінки. Частина жінок, переважно у містах, активно долучалася до нових віянь, але більшість, особливо у сільській місцевості,

майже до кінця 1920-х рр. продовжувала жити традиційним життям, спорадично долучаючись до емансипаційних практик партійних інституцій. Ці процеси, з різним ступенем достовірності та повноти, знаходили своє відображення в художній літературі, плакатах, засобах масової інформації (як загальнореспубліканського, так і місцевого рівнів).

Питання відображення історії жінок та радянських емансипаційних практик 1920-х рр. в друкованих виданнях на сьогодні все більше привертає увагу науковців, зокрема таких як: Кобченко К., Коханову О., Шабатуру О., Осіку Ю. [1; 2; 3; 4]. При цьому постає питання висвітлення особливостей репрезентації жіночої історії на сторінках місцевих періодичних видань.

Метою статті є аналіз відображення історії жінок та реалізації «жіночого питання» на Запоріжжі в 1920-х рр., в провідному періодичному виданні краю «Червоне Запоріжжя» («Красное Запорожье»).

1920-ті роки стали часом становлення системи радянської періодики. Газета «Червоне Запоріжжя» («Красное Запорожье»), як і більшість радянських газет у цей період, мала досить складний шлях формування. Її історію дослідники ведуть з 1917 р., з видання газети «Александровская мысль». Газета декілька раз припиняла своє функціонування, змінювалася назва [5]. З 1922 р. видання називалося «Красное Запорожье» (з вересня 1929 – «Червоне Запоріжжя») і мало статус щоденної газети Запорізького окружного комітету КП(б)У, окрвиконкому. Тематика газети була досить типовою для подібного роду радянських видань. На першій сторінці, (а часто і на другій) друкувалися переважно матеріали з центральних газет, які стосувалися подій суспільного та політичного життя в Україні, СРСР та за кордоном. Інші сторінки присвячувалися подіям у губернії, а згодом у Запорізькому окрузі. Основними тематичними напрямками були: життя робітників, селян, функціонування державних установ, органів влади та партійних структур. У 1922 р. виходило чимало заміток, що розкривали питання голоду в губернії, з 1927 р. основним тематичним напрямком стає висвітлення будівництва Дніпрогесу. На останній сторінці публікувалися рекламні оголошення, замітки щодо театральних вистав тощо.

Що ж стосується висвітлення життя жінок, то аналіз публікацій газети свідчить, що не зважаючи на широку емансипаційну кампанію, кількість статей з «жіночою тематикою» є порівняно невеликою. При цьому помітно більшим їх число було в першій половині 1920-х рр. Та навіть у

1922 р., коли кількість публікацій, в яких згадувалися жінки, була чи не найбільшою за 1920-ті, ледь у 25% газет ми зустрінемо статтю або навіть повідомлення з відповідною тематикою. Пов'язана така невелика кількість публікацій скоріш за все з незначною роллю жінок в структурі трудової зайнятості населення Запоріжжя в першій половині 1920-х рр. Показовими в цьому відношенні є дані Запорізької біржі праці. У 1924 р. до біржі праці у Запоріжжі у пошуках роботи звернулося 1122 чоловіка та 260 жінок. Тобто жінки склали майже 20% від загальної кількості шукачів роботи. Та проте, вони часто залишалися «поза межами» працевлаштування на підприємства, оскільки часто не мали ніякої кваліфікації, а працевлаштування набагато більш охоче наймали некваліфікованих чоловіків, аніж жінок. Жінки влаштовувалися на роботу, яка традиційно належала до «жіночої сфери», і не вимагала високої кваліфікації: санітаркою, прачкою, хатньою робітницею [6, с.144]. Звичайно, частина жінок працювала на виробництві, але кількість їх ще залишалася порівняно невеликою. Життя більшості жінок до того, як емансипаційні практики та розвиток індустріалізації дали певні результати, залишалося поза виробничою сфери. За таких умов вони менше «помічалися» кореспондентами. Відтак, на сторінках газети жіноча тематика з'являється переважно завдяки жіночому відділу, здебільшого у зв'язку з висвітленням діяльності його та підпорядкованих йому інституцій; різноманітної агітації та функціонування Охматдиту, рідше робкорів. І тільки близько 10% публікацій присвячено безпосередньо питанням повсякденного життя та соціального забезпечення жінок краю.

У 1926-1928 рр. кількість повідомлень про жінок помітно зменшується, навіть порівняно з попереднім періодом. В цей період «жіноче питання», як і інші ліберальні напрямки державного управління, втрачає свою необхідність. Водночас набуває розмаху компанія з індустріалізації. Як наслідок, в газеті актуалізується висвітлення будівництва Дніпрогесу. В ці роки майже у кожному випуску надаються розгорнуті статті, які мали демонструвати успіхи масштабного будівництва. Дніпрогес стає «головним героєм». Зникає навіть традиційна рубрика «Рабочая жизнь». За цих умов жінки краю взагалі майже не потрапляють на сторінки газети. Ті публікації, що все ж інколи друкуються, здебільшого присвячуються агітації або звітності щодо всеукраїнських делегатських зборів. Тільки з кінця 1920-х років жінка, уже в ролі передовиці виробництва, з'являється в публікаціях.

В першій половині 20-х років у газеті існували окремі рубрики, присвячені жінкам. Наприклад, у 1922 р. в газеті існувала рубрика «Страничка работницы и селянки». Сторінка мала публікуватися двічі на місяць (хоча в дійсності виходила рідше) і висвітлювати всі питання, що могли зацікавити робітницю та селянку. Метою сторінки було «установити тесную связь тружениц города и села» [7, с.3]. Проте вже у 1923 р. з'являється окрема рубрика «Уголок работницы», і згодом – «Уголок селянки». На початку 1920-х рр. питання щодо жінок також висвітлювалися у рубриці «Охрана материнства и детства». Інколи замітки про жінок публікувалися в рубриці «Рабочая жизнь». Більшість публікацій розташовувалася на другій-третьій сторінках газети, невелика частина потрапляла на передовицю.

Авторами матеріалів були очільниці жіночого відділу: В.Більшай (губернського), Є. Норкіна (окружного), також робкор Бенбик, жінпрофкор Ягупова, та ін. Подавалися матеріали також від жіночих організаторів, делегаток, робітниць підприємств.

Більшість публікацій – інформаційні замітки, коротенькі хроніки, майже відсутні статті з аналітичним характером, але такий характер публікацій був притаманним для радянських газет того часу. При цьому прослідковується типова для радянських періодичних видань спрямованість на конструювання соціальної дійсності, зумовленої ідеологічними та пропагандистськими завданнями. Здебільшого на сторінках газети жінки постають сильними, соціально активними, такими, що наполегливо звільняються від свого минулого пригнобленого стану. Вони активно приймають участь у делегатських зборах, конференціях, затверджують їх рішення (наприклад, про створення товариства «Руки прочь от Китая») тощо. Критика учасниць радянських емансипаційних практик присутня, але обмежено. Водночас 1920-ті роки – це час і інших змін в житті жінок, поява непманівського стилю життя, і врешті, «нерадянська» емансипація жінок. Все це газета або замовчує (один з популярних прийомів радянської періодики), або, в нечастих публікаціях – висміює.

До кінця 1920-х років переважна більшість публікацій має деперсоніфікований характер, що характерно для тогочасної періодики. Здебільшого згадуються особистості як автори доповідей. Певним виключенням є поодинокі критичні замітки щодо діяльності окремих осіб.

Частина матеріалу з «жіночого питання» традиційно передруковувалася з центральних газет. Як правило, це були матеріали, які стосувалися

всеукраїнських або всерадянських з'їздів робітниць і селянок [8; 9]. Здебільшого вони розташовувалися на передовиці і мали інформативний характер.

Близько половини публікацій газети стосовно жінок 1922-24 рр. уявляють собою короткі або розгорнуті звіти про функціонування жіночих організацій, і детально розкривають питання, які розглядалися на жіночих конференціях, делегатських зборах, профспілкових зібраннях. Замітки часто поєднувалися з певною агітацією. Наприклад, в замітці «Экзамен делегаток» (Гуляйпільський район) визначалося, що на зборах делегаток було заслухано: звіт райдержорганізатора, звіт делегаток про проведену роботу, доповіді по зв'язку партії, робітниці і селянки та значенні юридичного консультаційного бюро [10]. Публікувалися і замітки, які розкривали конкретні напрямки роботи жінвідділу, наприклад, результати компанії з лікнепу серед жінок. Розкривалася також громадська діяльність жінок. Наприклад, в статті «У работниц рабочей больницы» від 14 вересня 1923 р. розповідалося про відвідування робітницями урочистих зборів в клубі Уральського полку. Щоправда, в ній було відзначено, що мало робітниць прийшло прикрашати зал клубу, червоний куток, і надавалося довге пояснення щодо необхідності допомоги червоноармійцям [11]. Прагнення до розширення державно-організаційного впливу серед хатніх робітниць визначило публікацію ряду статей з агітацією вступу до профспілки.

На початку 1920-х років регулярно публікувалися замітки з питань соціального забезпечення в рубриці «Охрана материнства и детства». В цій рубриці публікувалися замітки щодо відкриття дитячих установ, «Капель молока» при робітничих лікарнях, через які видавалися всі продукти та предмети піклування за дітьми.

В газеті є також публікації власне агітаційного характеру, які свідчать про прагнення радянської влади до розширення свого впливу через жінок на питання, щодо яких можливості її регулювання були обмежені. Важливість цих статей підкреслюється розташуванням на передовиці. Так, в газеті «Красное Запорожье» від 9 серпня 1922 р. на першій сторінці було опубліковано статтю «Работница,крепи за собой свое жилище!» Автор статті детально пояснював, що свого часу були роздані квартири буржуазії робітникам, а на цей час непмани та спекулянти об'єднуються в товариства, щоб експлуатувати в своїх інтересах будинки. Не маючи більше можливостей утримувати великі будинки, держава передала їх на

утримання товариствам, і робітниця не повинна була бути останньою, хто дізнається про рішення товариства [12]. Не оминалися увагою і селянки. В номері «Красное Запорожье» від 7 вересня 1922 р. було опубліковано статтю «Посевкомпания, кооперация и селянка». В цій замітці від жінки очікувалося, що вона нарівні з чоловіком приймає участь у сільгоспроботах, обговорює питання селянського життя. Тож вона має спрямувати свою родину на отримання якісного посівного матеріалу у кооперативі [13].

Як вже згадувалося, близько 10 % від газетних публікацій початку 1920-х (у 1922 р. дещо більше) з «жіночою тематикою» розкривають реальні сторінки життя жінок. Це окремі повідомлення щодо жіночого безробіття та питань його вирішення. Друкувалися також окремі статті щодо проблеми проституції в Україні. Невелику групу таких публікацій складають також критичні замітки щодо професійної діяльності жінок. Наприклад, в газеті від 12 листопада 1924 р. було опубліковано замітку під назвою: «Фельдшерка или городской?» В ній в емоційно забарвленому стилі розповідалося про грубість та халатність до своїх обов'язків фельдшерки Є.Крюкової з села Дніпровка Балківського району [14, с.3]. Замітку навіть було доповнено карикатурою. Слід зазначити, що візуальних зображень в газеті було небагато, і як правило, це були малюнки до текстів

сатиричного змісту.

В кінці 1920-х років, з розвитком індустріалізації та зростанням потреби прикладів успіхів радянських громадян у виробництві, жінка на сторінках газети більше «персоніфікується», переважно для пропаганди успішної трудової діяльності. З'являються публікації, в центрі уваги яких робітниця або селянка, яка може слугувати прикладом успішної роботи, навчання тощо. Новий «тон» традиційно створювали центральні видання. В газеті з'являються передрукування матеріалів, які демонструють «нову радянську жінку», наприклад, замітка про успішне складання іспитів дівчат з ФЗУ в Оріхові-Зуєві [15, с.2]. Зростання технічних можливостей газети дозволяє візуалізувати жінок, і на сторінках газети друкуються їх фото. При цьому видно, що фотокамера має представити радянську жінку привабливою.

Отже, у 1920-х рр. на сторінках газети «Червоне Запоріжжя» життя жінок краю висвітлювалося переважно в межах публікацій, пов'язаних з вирішенням «жіночого питання». Кількість публікацій щодо жінок при цьому була невеликою, що було зумовлено незначною роллю жінок у структурі трудової зайнятості, і ініціювання статей щодо жінок обмежувалося переважно Запорізьким окружним жіночим відділом.

Джерела та література

1. Кобченко К. Эмансипация по-советски: как изображались женщины на плакатах 1920-1930-х годов // [Електронний ресурс] // <https://www.segodnya.ua/life/society/emansipaciya-po-sovetski-kak-izobrazhalis-zhenshchiny-na-sovetskih-plakatah-1920-1930-godov-767778.html>
2. К оханова О. О. Формування образу «нової радянської жінки» в УСРР (1920–1930-ті рр.): вимога часу чи ідеологія радянської влади / О. О. Коханова // Збірник наукових праць. Серія «Історія та географія» / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків: Колегіум, 2012. – Вип. 46. – С. 20–23.
3. Шабатура О.А. Образ «новой женщины» в советской культуре 1917-1929 гг. // Автореф. к.и.н., – Омск, 2006. – 23 с.
4. Осика Ю.Л. Труд и равноправие: образ работницы в советской прессе 1920-х годов // [Електронний ресурс] / <http://anthropology.ru/ru/text/osika-yul/trud-i-ravnopravie-obraz-rabotnicy-v-sovetskoy-pressе-1920-h-godov>
5. Кобинець А. Історія і сучасність «Запорізької правди» // [Електронний ресурс] <http://vuzlib.com/content/view/1528/43>
6. Савченко І.В. Діяльність Запорізької біржі праці з працевлаштування жінок в 20-х рр. ХХ ст. // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. – Том 25. – К., 2012. – С. 143-146.
7. ДАЗО. – «Красное Запорожье». – 1922. – 9 серпня.
8. ДАЗО. – «Красное Запорожье». – 1924. – 14 листопада.
9. ДАЗО. – «Красное Запорожье». – 1927. – 18 вересня.
10. ДАЗО. – «Красное Запорожье». – 1924. – 19 жовтня.
11. ДАЗО. – «Красное Запорожье». – 1923. – 14 вересня.
12. ДАЗО. – «Красное Запорожье». – 1922. – 9 серпня.
13. ДАЗО. – «Красное Запорожье». – 1922. – 7 вересня.
14. ДАЗО. – «Красное Запорожье». – 1924. – 12 жовтня.
15. ДАЗО. – «Красное Запорожье». – 1929. – 10 листопада.